

regionen og overvejelser over kulturhistoriens inddragelse i en evt. kommende nationalpark. Det er denne rapport, der vil blive sammenfattet i det følgende.

2. Forvaltning

Lancewad

Som grundlag for forvaltningen af kulturhistorien i Vadehavsområdet blev der inden for det trilaterale Vadehavssamarbejde i årene 2000-2001 foretaget en kortlægning af kulturelementer i Vadehavsområdet i det såkaldte Lancewadprojekt. Ved afslutningen blev der udgivet en engelsksproget rapport, som giver en overordnet beskrivelse af hele Vadehavsområdet samt detaljerede beskrivelser af de forskellige delområder. Desuden indeholder rapporten en række eksempler på de kort, der kan fremstilles på grundlag af den opbyggede database, og endelig en oversigt over forvaltningen i de involverede lande tillige med en række anbefalinger til det kommende arbejde på området. Lancewadprojektet blev fremlagt på den trilaterale ministerkonference i Esbjerg 31. oktober 2001, og her anbefalede et opfølgende projekt, som yderligere skulle udvikle den fælles bevaring og forvaltning af landskabet og kulturarven. Dette projekt fik navnet Lancewadplan og blev igangsat i 2004. Den danske del af projektet gennemføres i et samarbejde mellem Ribe Amt, Sønderjyllands Amt, Kulturarvsstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen. Kulturarvsstyrelsen er hovedansvarlig for det danske bidrag, som bl.a. vil omfatte udarbejdelse af et kulturmiljøatlas. I projektet lægges vægt på at inddrage kommunerne, lokale borgere, museer og interessegrupper. Projektet forventes afsluttet i 2007, og som led i dette projekt vil man arbejde på at få Lancewad-databasen gjort almen tilgængelig på internettet.

Planlægning

I forbindelse med udpegning af kulturmiljøer i regionplanerne har der været udført en række mindre projekter med relevans for Vadehavsregionen. Det metodeudviklende KIP-projekt (Kulturhistorien i Planlægningen), der blev gennemført af Skov- og Naturstyrelsen sidst i 1990'erne, havde dele af Ribe Amt som pilotprojektområde, og i forbindelse med kulturmiljøudpegningerne i Sønderjyllands Amt foretog amtets museer en gennemgribende registrering, som senere blev ud-

Uldgade i Tønder. Foto: Carl C. Christiansen

givet i en populær form. Endelig findes en række oversigter, bl.a. i form af kommuneatlas og registeranter over bevaringsværdige bygninger, ligesom der er vedtaget bevarende lokalplaner i flere af kommunerne langs Vadehavet.

3. Forskning

Museer

Inden for de seneste år har der fundet en del forskning sted om de historiske forhold i Vadehavet, dels på områdets museer og dels på Syddansk Universitet. I 1980'erne havde museerne i Ribe og Sønderjyllands Amter et samarbejde under overskriften "Vadehavets Kulturhistorie", og dette samarbejde efterfulgtes i 1990'erne af samarbejdet "Vestjylland og Verden", hvor blikket blev rettet mod de relationer, landsdelen har haft udadtil. Samarbejdet resulterede bl.a. i et projekt om jyddepotter og deres udskibning fra sydvestjyske ladepladser, et projekt om det forsvundne fiskerleje Sønderside ved Skallingen og som det seneste "Drivvejsprojektet", der fastlægger og formidler den historiske stuedrivervejs forløb fra Limfjorden og sydpå.

På Center for Maritime og Regionale Studier, som drives i fællesskab mellem Fiskeri- og Søfartsmuseet og Syddansk Universitet, Esbjerg, beskæftiger flere ph.d.-projekter sig med Vadehavet, bl.a. Søren Byskovs "Dansk kystkultur under forandring", Charlotte Jensens "Naturforvaltning i Vadehavet" og Mette Buschs "Kystlandskab, fiskeri og transport 1150-1700".

4. Formidling

Museerne

Formidlingen af den historiske Vadehavskultur sker først og fremmest på museerne i området, som alle har udstillinger der fortæller om facetter af Vadehavets historie. Desuden formidler museerne den historiske viden i form af f.eks. undervisning, særlige børnearrangementer, byvandring, udflugter i lokalområdet, fortællinger om igangværende udgravninger, samt skiltning i landskabet og udarbejdelse af foldere med turforslag. Mange museer har et tæt samarbejde med lokalarkiverne i deres område.

Naturvejledere

Vadehavsområdet har et veludviklet net af naturvejledere. Naturvejledernes arbejde omfatter såvel natur som kultur, og flere af naturvejlederne er tilknyttet museer, hvorved der sikres et tæt samarbejde om formidlingen i landskabet. Flere naturvejlederne gennemfører undervisningsforløb som omfatter historiske teknikker, f.eks. fiskeri med ældre fiskemetoder.

Andre aktører

En lang række andre aktører i Vadehavsområdet arbejder direkte eller indirekte med formidling, f.eks. guider knyttet til turistbureauerne og værter for private overnatninger.

5. Kulturmiljøets potentiale

Vadehavsområdet har et stort potentiale, når det gælder kulturarven. Meget formidles allerede til offentligheden, men ved en samlet oversigt vil man opnå en langt større sammenhængskraft i udbredelsen af kendskabet til Vadehavets kulturhistorie.

Den materielle kulturarv

Den materielle kulturarv består først og fremmest af de meget Vadehavsspecifikke træk, som har med overlevelsen i Vadehavsområdet at gøre diger,

værfter etc. Dertil kommer byggeskikken i området, som mod nord lægger sig op ad den danske tradition, mens den på øerne og mod syd hælder mere mod den frisiske tradition. Mange steder i området er det muligt at besøge gamle gårde og huse, hvoraf nogle er indrettet, så de illustrerer en bestemt historisk periode. På områdets museer kan man stifte bekendtskab med den "løse kulturarv" i form af historiske genstande.

Immateriel kulturarv

Til den materielle kulturarv knytter der sig en immateriel kulturarv, som handler om skikke, vaner og færdigheder - hvordan man gør tingene i praksis. Denne er ofte vanskeligere at bevare, fordi den kræver en stadig udøvelse og vedligeholdelse af den kundskab, der er tale om. Engvanding, knipling, havebrug, jagt og musikudøvelse er blot nogle af de aktiviteter, hvor der anvendes overleveret viden. Flere af årets begivenheder er velegnede til at stifte bekendtskab med den immaterielle del af kulturarven, f.eks. Fannikerdagen og Sønderhodagen på Fanø. Endelig er der nutidens brug af landskabet, som i mange tilfælde baserer sig på det liv, der er levet i området gennem generationer.

Kommandørsten fra Rømø. Foto: John Frederiksen

6. Kulturmiljøet som ressource

Man kan vælge at anskue kulturmiljøet som en ressource, der højner kvaliteten af omgivelserne ved f.eks. at medvirke til at skabe et oplevelsesrigt miljø for lokalbefolkningen, udvikle turisterhvervet, markedsføre produkter med rod i traditionelle produktionsprocesser eller genbruge gamle bygninger til nye funktioner. En nyligt udkommet rapport konkluderer, at for at opnå dette, er det vigtigt at:

- have mod og vilje til at tænke langsigtet og helhedsorienteret
- etablere samarbejde mellem mange aktører
- tænke i mange forskellige virkemidler tilpasset den specifikke situation
- tage udgangspunkt i det enkelte steds historie og muligheder

Rapporten "Historisk kystkultur - en ressource i nutiden" giver 27 eksempler fra hele Norden på, hvordan det er lykkedes at integrere de historiske træk i den nutidige samfundsudvikling. Det vil være oplagt at forsøge at anlægge en sådan indfaldsvinkel til Vadehavets kulturmiljø.

7. Fremtiden

I en evt. fremtidig Nationalpark i Vadehavsområdet kan kulturmiljøet inddrages på mange niveauer som en væsentlig del af det, der karakteriserer nationalparken. Det kan bl.a. ske ved:

- Direkte formidling - mangefacetteret og velorienteret mundtlig formidling
- Indirekte formidling - samordning af foldere og pjecer, skiltning i landskabet evt. auditiv formidling
- Bevaring - oplysning og praktisk hjælp til bevaring af kulturarven
- Benyttelse - finde alternative anvendelsesmuligheder til bevaringsværdige bygninger
- Aktører - inddrage en bred kreds af aktører
- Lokale produkter - undersøge mulighederne for udvikling af traditionelle produkter
- Samarbejde med erhvervslivet - f.eks. med landbruget om at udvikle formidlingen af såvel historisk som nutidigt landbrug
- Opkvalificering - tilbud om kurser til alle aktører

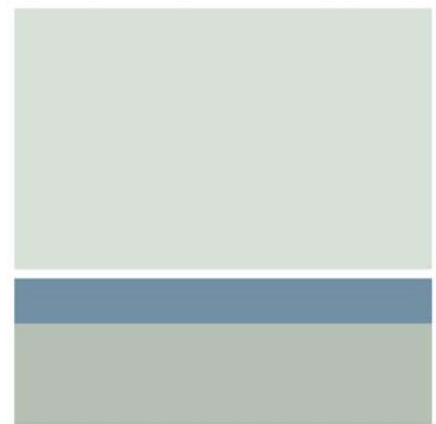
8. Konklusion

Vadehavets kulturhistorie er en af de kvaliteter, som man med stor fordel kan fremhæve ved Vadehavsområdet. Flere projekter har på det seneste sat fokus på dette aspekt, og hæftet "Historisk Vadehavskultur", der udgives sammen med denne rapport, giver en kort oversigt over kulturhistorien i Vadehavsområdet. Med afslutningen af Lancewadplan-projektet i 2007 vil man få en omfattende registrering af og redegørelse for kulturarven i Vadehavsområdet, der kan lægges til grund for forvaltningen af området. Dertil kommer, at der er flere igangværende og afsluttede forskningsprojekter, der på forskellig vis belyser aspekter af Vadehavets kultur. Dermed er der god mulighed for, at formidle viden om området af høj kvalitet.

Formidlingen af kulturhistorien i området varetages først og fremmest af områdets museer, men også naturvejlederne har en betydende rolle. Desuden arbejder en lang række andre aktører med formidling, hvilket sikrer en alsidig og mangefacetteret formidling, som det er vigtigt at fastholde.

Kulturhistorien har et stort potentiale og kan med fordel inddrages i mange sammenhænge. Ved hjælp af bredt engagement, samarbejde og kreativitet kan det historiske kulturmiljø gøres til en ressource, der tilfører nutidens samfund værdi.

P I L O T P R O J E K T

N A T I O N A L P A R K
VADEHAVET

Fiskeri- og Søfartsmuseet
Saltvandsakvariet, Esbjerg

Kulturhistorien i Vadehavsregionen

Rapport for Pilotprojekt Nationalpark Vadehavet

Resumé

Mette Guldborg, Fiskeri- og Søfartsmuseet

1. Indledning

Vadehavsområdet har en rig kulturhistorie, som bærer vidnesbyrd om menneskets liv i og brug af landskabet fra oldtiden til i dag. Mange af de kulturhistoriske træk, vi finder i Vadehavsområdet, er enestående i dansk sammenhæng. Det gælder først og fremmest værfterne, men også kogene og den karakteristiske bebyggelsesstruktur med landsbyerne beliggende på geestranden. Dertil kommer købstædernes lange og spændende historie, Vadehavsoernes maritime tilpasning, påvirkningen fra den frisiske kultur i først og fremmest bygningskulturen samt områdets beliggenhed i et grænseland.

Jernalderboplads ved Myrthue. Foto: Brian Kristensen

Området

Når det gælder kulturhistorien, er det vigtigt at få beskrevet sammenhænge i menneskets brug af landskabet. Da udnyttelse af marsk og geest hører uløseligt sammen i landbruget langs Vadehavet, ligesom købstæderne har haft stor indflydelse på områdets historie, trækker projektet tråde ind i landet, og det område, der inddrages, er større end det, der dækkes af samarbejdet om naturbeskyttelse i Vadehavsområdet.

Formidling af resultater

Kulturhistorien i landskabet er først i de senere år for alvor kommet med i det mangeårige Vadehavs-samarbejde. De kulturhistoriske interesser i Vadehavsregionen er blevet beskrevet i flere forskellige sammenhænge, men de er spredte og har kun i få tilfælde haft Vadehavet som den primære indfaldsvinkel. Det har derfor været anset for væsentligt i dette projekt at få samlet og formidlet nogle af de resultater, der er fremkommet i de seneste år, snarere end at producere nye registreringer.

To rapporter

Dette projekt er mundet ud i to rapporter. Den ene er hæftet "Historisk Vadehavskultur" møntet på den interesserede offentlighed. Her beskrives kort de mest karakteristiske kulturhistoriske træk i Vadehavsområdet samt 33 lokaliteter fra Ho Bugt i nord til den dansk-tyske grænse i syd. Formålet er at give en basal introduktion til det, der gør Vadehavet til noget særligt i dansk kultur, og at vække interesse for at udforske de mange historier, der ligger i landskabet. Hæftet er på 32 sider med mange fotos, og det er intentionen, at det også fremover kan være til nytte for såvel områdets beboere som for områdets besøgende. Denne publikation udkommer den 12. marts 2005 og vil blive forhandlet af områdets museer, naturcentre og andre interesserede.

Den anden rapport er en oversigt over projekter med relevans for kulturmiljøet i Vadehavs-